

hyrdes in och gjorde ohederlig drängtjänst mot bättre vetande – men för att erhålla enorma arvoden.

–den falska bilden av betydelsen av att tilldela toppledarna enorma löner, optioner, bonusar och en närmast absurt gynnsam livsstil där de i stort sett slapp ha några privata utgifter. Den tidigare GE-chefen Jack Welshs villkor som pensionär avslöjades när han skilde sig från sin fru och det ledde till att hans stjärna rasade – samtidigt som hans företagsbygge efteråt visade sig ha varit mycket mindre grandios än vad hans PR-apparat påstått.

–Lowenstein är mycket kritisk mot nya finansiella instrument som derivat som han menar möjliggjorde en del av skurkstrecken. Å andra sidan var den största av alla skandaler i dollar räknat, Worldcom, helt ”konventionell” och kunde lika gärna ha hänt 1901 som 2001.

–kulten av ständigt högre aktievärderingar, tron att denna kurva

ständigt skulle fortsätta uppåt skapade den kultur som Lowenstein angriper. Han menar att den lagstiftning som nu håller på att genomföras i USA, den så kallade Sarbanes-Oxley-lagen kommer att hjälpa till att skapa ett sundare klimat samtidigt som han understryker följande:

”It is a chief lesson of the scandals that the culture of community, more than any laws, provides the moral determinant for its behavior.”

Om man tillåter lögner, även marginella lögner med syfte att höja en akties värde så finns risken att man till slut hamnar i en ny bubbelkultur, menar författaren.

Boken är alltså tveklöst läsvärd, men jag har några frågetecken i marginalen:

–Dels är den politiska kritiken i boken helt fokuserad på Bush-administrationen trots att det var under Clinton som bubblan utvecklades. Clinton nämns knappt i boken.

–Dels tycker jag inte att Lowenstein berör en av de verkligt viktiga frågorna i sammanhanget: ägarnas och ägandets roll. Här finns ett område som är värt sin egen bok – eller flera. Bubbelkulturen drevs av en i praktiken ägarlös kultur – de jättelika börsintroduktionerna skapade inte transparens utan dess motsats.

–Dels tecknar Lowenstein en alltför okritisk bild av läget före bubblan, av den tid då ett företags aktievärde ansågs helt ointressant.

Men, sammantaget, det är sällan reportageböcker om komplexa ekonomiska kriser är så välskrivna och journalistiskt effektiva som denna.

Janerik Larsson (janerik.larsson@kreat.com) är konsult på Kreat.

BOKFAKTA

Roger Lowenstein. *Origins of the Crash – The Great Bubble and Its Undoing*. The Penguin Press 2003

FILOSOFI

En marxist skriver om frihet

Av Danne Nordling

Kanske är det symptomatiskt att när den marxistiske idé- och lärdomshistorikern Sven-Eric Liedman ger sig in på liberalismens mest grundläggande begrepp, friheten, lyckas han helt undvika Nozick.

DET ÄR ETT tidens tecken att en gammal vänstersocialist och marxist som professor Sven-Eric Liedman skriver en bok om frihet. Han utgav redan på 1960-talet texter från Marx' ungdomsskrifter och så sent som förra året texter av Marx i urval. År 1999 kom han med en bok om solidaritet där han försökte få rätsida på de fem olika betydelser detta ord kan

omfatta med en antydning till att vänstern skulle kunna vinna framgångar under detta banér. Detta lyckades nu inte särskilt väl.

I sin nya bok avstår Liedman helt från det standardiserade marxistiska språkbruket såsom överklass, småborgare och mellanskikt. Nu är det inte marxisten utan idéhistorikern Liedman som framträder. Någon avbön från 1968 års trossatser har han dock inte gjort. Men frihetens

idéer har naturligtvis svårt att inordna sig i en marxists tankeschema. Därför gör han så gott han kan men framställningen vill ändå inte lyfta. En marxist borde gå in för att förklara varför frihet är någonting intrinsikalt dåligt och inte förfalla till halvmesyryr.

Boken består av tre delar. Den första handlar om frihetsbegreppet som sådant med betoningen på positiv och negativ frihet. Den andra tar upp den ekonomiska friheten och ägandet som en förutsättning för frihet. I den tredje delen behandlar Liedman hur friheten känns i individuell och kollektiv bemärkelse.

Isaiah Berlins negativa och positiva frihet har i dagens språkbruk kommit att betyda social och materiell frihet. Liedman lutar åt den senare tolkningen som också något missvisande brukar kallas ”positiv” frihet. Men han måste erkänna att

frihet från tvång är ett oavvisligt värde. Hur kan Liedman svika oss alla redan på det teoretiska planet? Vänstermänniskorna måste harnas i hjärterötterna. Men vi liberaler, som sett fram emot en stimulerande batalj med en av de sista 68-orna, får snopet konstatera att Liedman lämnar walk over.

En orsak är kanske att Marx aldrig formulerade någon socialismens teori. Verklig frihet var för Marx fritt arbete och fri tid, skriver Liedman. Någon utveckling av sin tämligen banala syn, som formulerades i en av ungdomsskrifterna och aldrig fick något genomslag förrän på 1960-talet, kom Marx aldrig med. Därför är Marx i stort sett frånvarande i Liedmans bok. Läromästaren har inget att tillföra till ämnet.

Men borde det inte finnas andra vänsterideologer som kan motivera varför "egentlig" frihet skulle bestå i jämlik utjämning och allas tillgång till samhällets materiella förmåner? Tydligt inte – eller också förbigår idéhistorikern avsiktligt dessa med tystnad. Liedman nämner endast en, och det är paradoxalt nog USA:s 31:a president Franklin D Roosevelt. Denne lanserade som bekant i ett tal 1941 de fyra grundläggande "friheterna": yttrandefrihet, religionsfrihet, frihet från nöd och frihet från fruktan. Som varje hederlig liberal avvisar Liedman de två senare "friheterna" som vilseledande. Dessutom refererar han till F A Hayek, som "blev en galjonsfigur för nyliberalismen", vilken i verket 'Frihetens grundvalar' tog avstånd från Roosvelts tal. Intressantare hade varit om Liedman istället hade kunnat utveckla den socialistiska aspekten på dessa idéer.

En lätt antydning finns också att J S Mill skulle ha varit anhängare till den positiva frihetens idé (åtminstone enligt Berlin) genom att Mill förordade utbildningens värde för fria människor. Jag skulle emellertid tolka detta som en nödvändig satsning på

en kollektiv nytthet vars syfte är samhällsbevarande. Det är inte en lukrativ yrkesutbildning som staten skall betala utan bildning som förutsättning att kunna navigera i det fria samhället. Utan denna riskerar det fria samhället att stjälpas överända och ersättas av ett ofritt system. Utilitaristen Mill betraktade sig som socialist mot slutet av sin levnad vilket gör det mycket möjligt att han också kom att omfatta mer distinkta aspekter av den positiva frihetens begrepp. Åtminstone är det så många socialliberaler ser saken idag.

Det hade onekligen varit på sin plats för idéhistorikern Liedman att konstatera att det inte finns någon teoretisk grund för socialliberalernas och socialdemokraternas långtgående tolkningar av det positiva frihetsbegreppet. Nu sträcker han sig enbart så långt som att nämna den riktning som drivs av Philip Pettit under beteckningen 'republikanism'. Samhället är fullt av förtryck som inte har staten till upphov, hävdar Liedman och menar att liberalismen är blind för alla de dominansförhållanden som också kan inskränka människornas frihet. Invändningen mot detta är given men diskuteras inte i boken. En annan socialistisk skribent som behandlat denna aspekt av friheten, S O Hansson, kommer resolut fram till att frihet var en omöjlig idé, eftersom den enes frihet att disponera över något utestängde den andres frihet att disponera över detsamma.

Det är synd att Liedman inte utvecklar tanken om icke-dominans utan istället förlorar sig i randmärkningar om Habermas och Halldenius' feminism. Skulle liberalismen verkligen vara blind för utpressning, maffiavälde, beskyddarverksamhet, diskriminering, monopolbildning och konkurrensbegränsningar? En problematisering av sådana fenomen hade varit intressant eftersom någonstans i dessa trakter

går gränslinjen mellan den optimala frihet som S O Hansson inte kunde se och den övernitiska, paternalistiska stat som alltid riskerar att bli frihetens fiende. Men det kanske är för mycket begärt av en gammal marxist som tänker i banor av "monopolkapital", "klasskamp" och

"Liedman lämnar walk over."

liknande. Och naturligtvis kan Liedman än mindre anföra något från Marx själv som skulle kunna tillföra debatten konstruktiva infallsvinklar.

Bokens andra del inleds med Manchesterliberalismen och Richard Cobden. Denne beskrivs som idealist och inte som en kallhamrad förespråkare för ett cyniskt egenintresse, vilket är brukligt från socialliberalt håll. Lidmans kritik riktas istället mot president Bushs protektionism. Han övergår därefter till att behandla John Locke och hans egendomsbegrepp där den första ägodelen är den egna kroppen. Förvånansvärt nog nämner Liedman inte ett ord om Robert Nozick – varken i detta naturliga sammanhang eller i hela boken. Rimligtvis måste Nozick stå för de idéer som Liedman kommit att avsky mest av alla. Då hade man väntat sig att han själv hade kunnat avvisa dem med marxismens mest skarpsinniga argument, som vi nu får konstatera tydligen inte existerar. Alternativt skulle Liedman på samma sätt som Lena Halldenius gör i sin bok 'Liberalism' kunnat låta Rawls "duellera" med Nozick och på ett välregisserat sätt få ta kål på Nozick. Men icke. Läsaren får sväva i okunnighet om var Liedman anser att Nozick platsar i frihetsdiskussionen.

En för dagens publik mer okänd liberal förgrundsgestalt, Ludwig von Mises, får däremot uppmärksamhet. Mises som var Hayeks lärare kom 1927 ut med en liten bok betitlad 'Liberalism'. I denna bok återfinns Liedman hela den idag förhärskande synen på ekonomi och poli-

tik. Frihet och kapitalism hänger ihop, säger Mises i polemik mot Mill. Någon liberal socialism är inte möjlig. Detta torde de flesta idag instämma i efter realsocialismens fall. Man kan inte organisera en socialistisk ekonomi utan att införa oacceptabelt tvång. Och man kan inte i längden driva ekonomin med hjälp av tvång – till slut levererar den inte. När så börjar ske raseras de socialistiska institutionerna och systemet bryter samman.

Liedman förordar själv något som ibland kallas 'liberal socialism' och har den nyligen bortgångne statsvetaren Norberto Bobbio som upphovsman. Trots vissa försök att förklara Bobbios dunkla teser lyckas Liedman inte konkretisera hur ett sådant *contradictio in adjekto* skulle

kunna se ut. Det handlar tydligen om betoning av fördelningspolitisk rättvisa och ekonomisk demokrati. En sådan tulipanmaros borde inte för tjäna att nämnas i en bok om frihet om man inte samtidigt gör ett försök att beskriva fenomenet mera handfast. Sådant ligger dock inte naturligt till för Liedman. På sin tid (1982) beklagade han att striden om löntagarfonderna tenderade att undanskymma andra radikalare alternativ. Vilka de var gav han inte upplysning om.

För vem har Liedman skrivit denna bok och vem tror Bonniers skall köpa den? Den nu ålderstigna "nya vänstern" får inte lära sig vad motståndarna säger om frihet om den överhuvudtaget har ork att ta till sig nya tankar. Den unga vänstern

kommer att känna sig lurad på pengarna. Den unga högern konsulterar knappast marxistiska idéhistoriker för att lära sig något om frihetens teorier. Boken förefaller skriven för Lidmans gelikar – mediavänstern, som har sina uppfattningar klara men som behöver kunna slänga sig med några aktuella namn. Att då inte ha med Nozick riskerar dock att läsarna plötsligt får stå där med sin obildning. Men det är uppenbarligen dags för vänstern att läsa på om frihet.

Danne Nordling (danne.nordling@skattebetalarna.se) är utredningschef på Skattebetalarnas förening.

BOKFAKTA

Sven-Eric Liedman. Tankens lätthet, tingens tyngd – om frihet. Albert Bonniers.

VETENSKAP

Anpassning till döds?

Av Waldemar Ingdahl

Kan man vinna debatten om klimatförändringarnas betydelse och behovet av Kyotoprotokollet bara med fakta eller behöver vi diskutera värderingarna också?

ISVERIGE RÅDER en bred konsensus bland politiker, forskare, media och vissa delar av näringslivet att vi nu upplever en stor klimatförändring, som skapats av mänsklig aktivitet och som måste åtgärdas med politiska medel genom en stor omställning av samhället. Det verkar ofta i samhällsdebatten som att diskussionen om klimatfrågan är avslutad i och med Kyotoprotokollets undertecknande (fast USA, av någon sällan utredd och förmodat självsk anledning, inte vill vara med).

Denna samstämmighet väcker frågor. Är det verkligen så okontroversiellt och enkelt att härleda en

specifik politik ur naturvetenskapliga rön? Hur säkra är dessa rön, med tanke på att klimatet och ekologin är system som styrs av ett mycket komplext antal faktorer?

Debatten är mer levande utomlands. Boken *Adapt or Die: The science, politics and economics of climate change* är en utmärkt introduktion för den liberale läsaren. Där tar man upp frågan om Kyotoprotokollet och vilka dess implikationer har varit. Klimatfrågan blev efter det kalla kriget en av de viktigaste politiska frågorna. Kanske för att den sågs som ett av de sista områdena där omfattande politisk expansion var möjlig?

Under de senaste åren har särskilt en fråga blivit ordentligt utredd men fortfarande varit svår att få någon vetenskaplig konsensus om: frågan om koldioxidutsläppen. Påverkar de klimatet eller inte? Och på vilket sätt? Hur stor roll spelar naturens egna processer, som till exempel solfläckarnas aktivitet? Där är de flesta experter väldigt osäkra på om det globala klimatet påverkas negativt eller inte, i vilken grad påverkan sker och vilka effekterna blir på lång sikt.

Bokens redaktör, Kendra Okonki, samlar en intressant grupp skribenter från olika discipliner som redogör för de potentiella konsekvenserna av global uppvärmning för mänskligheten och miljön. Man värderar de strategier och policys som använts för att bemöta klimatförändringar, man redogör för de konsekvenser klimatpolitiken kan ha för företag och handeln samt analyserar klimatpolitikens ekonomiska principer och rättfärdiganden. Bokens syfte är inte att vara en stridsskrift mot tanken på en global uppvärmning, utan att åstadkomma